

תולדות חייו

אברהם צבי הלוי נולד בקוטנה שבפולין ביום כ"ט באלול תרס"ז (1907) לאביו שמואל הלוי-לזנובסקי ולאמו מרים אסתר לבית ולטר. משפחתו מצד אביו סוחרים ובעלי חרושת. אבי-אביו ר' יצחק לזנובסקי, היה בעל בית-חרושת לסבון ולנרות בקוטנה החדשה (נובה-קוטנה). סבו זה היה מחסידי גור ובית-כנסת היה לו משלו בביתו. האדמו"רים שהיו עוברים דרך קוטנה, היו מתאכ-סנים בביתו. הוא היה בעל הדרת-פנים, אישיות רבת-רושם. את סבו זה אהב הלוי מאד והקדיש לו את שירו „לסבי אגרת“, שנדפס בספר שיריו „מתוך הסוגר“ עמוד כ"ח ומתפרסם גם בספר זה. משפחתו מצד אמו, משפחת רבנים וסוחרים. הוא נקרא אברהם צבי על שם אבי-אמו אברהם צבי ולטר, שנוסף על היותו בעל בית-מסחר לאריגים, היה מוהל שלא על מנת לקבל פרס. הוא היה נוסע לימול ילדים במשפחות יהודיות בודדות בכפרים רחוקים. בהיותו איש אמיד ובעל לב טוב, היה נוהג להשאיר בבתי העניים נדבת כספו מתחת לכר של היולדת העניה. הלוי היה נינו של האמיד והנדבן הידוע ר' משה ברמהרציג מוולברויס, שהיה בעל אחוזה ויערות. בהיותו בעל לב פתוח ויד נדיבה, הירבה בעשית מעשי חסד וצדקה.

אביו של המשורר, שמואל הלוי-לזנובסקי הי"ד היה חניך ישיבה שקנה השכלה כללית, חובב-ציון נלהב, שעזב את בית-מסחרו ושותפותו בבית-החרושת של אביו ועלה לארץ-ישראל עם רעייתו וילדיהם ב-1914.

ראשית לימודיו של א.צ. הלוי בחדר ובבית-הספר העברי

שנוסד בקוטנה. לאחר עליתו לארץ סיים את בית-הספר „לבנים” בנוה-שלום, יפו, בהנהלת פסח אורבך, ומשם עבר ללמוד בבית-המדרש למורים של „המזרחי” בירושלים. בן 12 נתיתם מאמו מרים אסתר והיא רק בת 36 במותה. היא היתה אשה משכלת, שלטה בכמה שפות, אצילת-רוח ועדינת-נפש, שהטביעה מאצילותה על בנה. יתמותו המוקדמת מאמו הטביעה בו רושם עמוק של יגון, שלא הירפה ממנו עד יום מותו.

אביו שהיה פקיד בכיר בבית הממשלה התורכי ביפו ב„סא-רייה” ונשאר מטופל בשבעה ילדים קטנים החזיר את ארבע בנותיו אל משפחתו לפולין, וכאן נשאר חבת הבכירה יוכבד, א.צ. הלוי ואחיו הצעיר מרדכי, שהיה חבולאי הראשון בארץ-ישראל ועורך האלבום העברי לבולים ודפי בולי ארץ-ישראל לנוער.

בשנות אביו בוינה בשנת 1921 שלח משם לבנו אברהם צבי את כל ספרי הוצאת א.י. שטיבל וכרכי „התקופה” שהופיעו עד אז, בידעו כמה קשור בנו לספרות העברית. הלוי שקע בקריאת הספרים עד תומם, ואפקי ידיעותיו בספרות נתרחבו.

בתקופת המעבר שבין בית הספר ובין בית המדרש למורים, נסע לבאר-יעקב לעבוד אצל אכר בחוותו החקלאית. העבודה בשדה עוררה אותו לכתוב שירים ודברי-הגות. משחר נעוריו נתגלו בו כשרונות ספרותיים. עוד בהיותו תלמיד בית-הספר לבנים בנוה שלום, יסד עם כותב הטורים האלה חוג שמטרתו היתה החדרת האהבה לספרות העברית. חוג זה הוציא לאור בעריכת א.צ. הלוי שבועון בשם „זיקי-נוער”. השבועון הופיע במתכונת של שבועון ספרותי ובאו בו מיצירות מושכי-העט שבין התלמידים. בשבועון זה פירסם הלוי דברי שיר, רשימות ספרותיות וביקורת על ספרים. כתום שנה לקיומו, ערך הלוי את הירחון „הניצוץ” שהופיע בשלל צבעים. חבר המערכת מבין התלמידים, אליהו ברזילי הי"ד, שניס-פה בשואה בצרפת, היה צייר אמן וקישט את הירחון בציוריו ובעי-טוריו. באותו פרק זמן יסד עם כותב הטורים האלה ועם המורה מאירבר-מגן (ברגמן) מנהל תיכון בחיפה, את אגודת הנוער למען

תוצרת הארץ וערך שתי חוברות „הפעמון” ו„טוב הארץ”. משסיים לימודיו בבית-הספר לבנים בשנת 1922 ונסע ללמוד בבית המדרש למורים בהנהלתו של א.מ. ליפשיץ, שמר שם על המשך קיומו של „חוג התלמידים” וערך את הירחון „שברירים”, והוציא קובץ משיריו בשם „צלילי-לב” (בהקטוגרף).

בשנת 1924 נסע הלוי לארצות-הברית, השתקע בניו-יורק ושם סיים את חוק לימודיו בבית-המדרש למורים „תרבות” בחנהלתו של המשורר ד”ר שמעון גינזבורג. בשנת 1929, בעצם המאו-רעות כותב הלוי אלי: „תשובתי האחת לפורעים היא שובי למור-לדתנו”. ואמנם חזר והצטרף לקבוצת „קרית ענבים” ועבד שם בלול וברפת. בסוף 1930 הוא חזר לניו-יורק והיה פעיל בחיי התרבות העברית שם. בשנת 1935 עלה שוב לארץ והגביר עבודתו הספרותית בשירה ובביקורת. דבריו נתפרסמו במוסף הספרותי של „דבר” וב„גליונות” של יצחק למדן. היה בין מארגני איגוד הסופרים הצעירים ושימש שם מזכיר. בסוף 1938 נסע שוב הלוי לניו-יורק דרך אירופה וזכה להיפגש עם אביו ושלוש אחיותיו בקוטנה עיר מולדתו. (הם ניספו כולם אחר-כך בשואה).

על מותו השרגי של אביה-המשורר, שמואל הלוי-לזנובסקי הי”ד מסופר בספר יזכור לקהילת יהודי וולברויס, שהוא היה מגויס על-ידי הנאצים לעבודות-כפיה. פעם עם ערב בשובו עם יתר היהודים מעבודתם, הרגיש ביהודי המוטל על האדמה חסר-אונים ומיד ניגש לטפל בו ולחשיב רוחו. קצין הס.ס. בראותו זאת, ניגש אליו ונזף בו, הושיט לו את אקדוחו וציוה עליו לירות ביהודי. אביה-המשורר סירב בכל תוקף למלא את הפקודה ואז ירה הקצין בו וביהודי המעולף וחמית את שניהם.

בניו-יורק פירסם הלוי את דבריו ב„הדואר”, „ספר השנה ליהודי אמריקה”, „בצרון” ו„התקופה”, והוסיף להשתתף ב„הפוך על הצעיר”, „גליונות” ובמוסף הספרותי של „הצופה”.

בשנת 1941 היה יחד עם המשורר שמעון הלקין (כיום פרו-פיסור מרצה לספרות עברית באוניברסיטה בירושלים), מרדכי

ניומן, ראובן ולינרוד ועוד סופרים ועסקנים בין מייסדי הוצאת ספרים „אהל” ושימש בה כמזכיר שנים אחדות. משנת 1942 עד 1945 גויס לצבא ארצות-הברית בתפקיד סמל. גם בצבא המשיך את עבודתו הספרותית, פירסם ב„בצרון” מאמרים על הבריגדה היהודית ועיתונה. כשהשתחרר מהצבא בסוף 1945 המשיך כמזכיר „אהל”. בשנת 1948 נבחר כמזכיר קלוב „פאן”. אותה שנה יצא בהוצאת „אהל” ספר שיריו „מתוך הסוגר” הנותן בטוי ללבטיו של אדם מישראל בגולת אמריקה. הספר זכה להערכות חיוביות. מבין כותבי ההערכות החיוביות אציין את פרופ. שמעון הלקין, שפירסם ב„בצרון” מאמר מעמיק שבו ניתח את שירי הלוי והביא בו דוגמאות רבות משיריו. המשורר מאיר מוהר ב„הפועל הצעיר” ומרדכי יפה ב„מארגן-זשורנאל” ניו-יורק. גם הפרופיסור צבי שארפשטיין, בספרו „ארבעים שנות חיים באמריקה” מזכירו ומצטט משיריו על ניו-יורק. המשורר יוסף ליכטנבוים באנתולוגיה שלו „שירתנו” מדבר עליו בהערכה כנה במבוא לספר ואף מביא כמה משיריו שנדפסו בספר שיריו „מתוך הסוגר”.

בפרק זמן זה הוציא חוברות ביקורת והשתתף במדור קבוע בירחון „בצרון” בשם „קו ומשקולת” שהגיב בו במיוחד על היצירה הספרותית בארץ. על מאמרי הביקורת חתם בשם א. צהל. ברשימת מות הביקורת שלו היה איש אמת להפליא ולא נשא פנים בדין. באחרונה סיים הלוי חוק-לימודיו באוניברסיטה בפילאדלפיה וקיבל תואר מ.א. ובעודו כותב את העבודה לקבלת התואר ד”ר, קיבל התקפת-לב ומת ביום א’ שבט תשכ”ו.

הלוי תירגם הרבה שירים מידיש לעברית וביניהם שירי חברו וידידו מאיר זימל טקאטש, וחלם על הוצאת ספר מתרגומיו. ספר זה שנמצא בעזבונו, יצא לאור בשנת תשכ”ז בשם „מהשירה האידית באמריקה”, בהוצאת הספרים „המנורה” בתל-אביב, על חשבון חברו וידידו המשורר טקאטש, שבמכתבו אלי הוא מדגיש בין היתר: „דאָס וועט זיין מיין מציבה אויף זיין קבר”. המשורר טקאטש, שהיה, כאמור חברו הקרוב ביותר, בבואו

לבדוק את עזבונו הספרותי של הלוי מצא שני כתבי־יד: האחד — ספר שיריו המקוריים שקרא לו בשם „ניו־יורק“, כולל מיטב שיריו הישנים והחדשים, שזכה עוד בחייו לערוך אותו בעצמו, לתקנו ולהכשירו לדפוס; אותו העביר טקאטש לידי אחותו של המשורר אברהם צבי הלוי ז"ל, ברכה תבלח"א, היא רעית כותב הטורים האלה, היוצא לאור בזה; והשני — 90 שירים מתורגמים משל 32 משוררים אידיים. טקאטש אסף את הגליונות הבודדים, מיינס וקבע סדר המשוררים לפי גילם, כתב הקדמה לספר ושלחו להדפוס על חשבונו להוצאת הספרים „המנורה“ בתל־אביב.

הלוי היה מורה ומחנך דגול. במשך שנים שימש בניו־יורק מורה לספרות עברית, דקדוק ותנ"ך בבית־המדרש למורים „הר־צליה“ מיסודו של המשורר מ. פיינשטיין ז"ל. הלוי ראה בלימוד המקצועות העבריים משום שליחות חינוכית־לאומית. הוא החדיר בלבבות תלמידיו את האהבה לשפה העברית ולספרותנו, קירב אותם אל המקורות של תרבותנו ותחיתנו הלאומית על אדמת־אבות. הוא הקים תלמידים רבים, שהעריכוהו והוקירוהו.

הלוי נהג לבוא אחת לשנה לארץ. נפשו הסוערת היתה מטול־טלת בין ניכר ומולדת. בביקורו האחרון לפני שלוש שנים, סח לי: „הבאתי עמי את ספר שירי שהכנתיו לדפוס (כונתו היתה לספר זה — י.ר.), ברצוני להדפיסו בארץ“. הוא התרוצץ הרבה בענין זה, אך לא עלה בידו שהספר יודפס בהיותו בארץ וחזר מאוכזב ומר־נפש.

עירי חי בארצות־הברית. כשנפרד ממני ללכת לשדה־התעופה אימצתיו אל לבי ולא יכולתי להוציאו מתוך זרועותי, הרגשתי כי עיניו דומעות. היתה זו הפעם הראשונה שראיתי את הלוי דומע, כי היה חזק ברוחו וצערו היה תמיד כמוס עמו. הלוי רצה לחזור ולחיות חיי־קבע במולדת. רצה ולא זכה.

לפני מותו חשב לבוא שוב לארץ ולחפש דרך להשתקע בה, הוא לא חש שקיצו קרוב, אך המות בא עליו בחטף ולא זכה. מותו הישרה אבל כבד במחנה העברים בניו־יורק. בהלוויתו הש-

תתפו הסופרים והמשוררים העברים והיידישאיים באמריקה, מורים ותלמידיו. במלאת שלושים לפטירתו נערכה אסיפת אזכרה של קלוב פא"ן עברי בניו-יורק שבה העריכו את הלוי ויצירתו המשוררים אהרון צייטלין, גבריאל פרייל ואלחנן אינדלמן. כתבי-היד, אגרות-סופרים ותמונות שנמצאו בעזבונו, נמסרו למכון „גנוזים“ שליד אגודת הסופרים העברים בישראל.

✧

בשיחתו האחרונה עמי, תוך כדי הדגשה, באיזו מידה גולת-הניכר מעיקה עליו ועד כמה קשה לו לאדם להיות בודד רחוק ממשפחתו, אמר לי בין היתר: „יקירי, אתה הספקת הרבה, יש לך אשה, ילדים ונכדים, ואני ערירי, כערער בערבה.“
כן, ערירי חי, ערירי הלך, לא הקים לו קן, לא בנה לו בית. ערירי, כערער בערבה — — —

✧

בהוציאי לאור ספרו זה של הלוי, הנני חש שאני עושה חסד של אמת עם המנוח, להנצחת שמו וזכרו. אני רואה לי לחובה להודות לכבוד מעלת נשיא המדינה היקר באדם מר זלמן שזר, שתודות לעידודו ולעזרתו נתאפשרה הדפסת הספר; למשורר פרופ. שמעון הלקין היקר, רבו ומורו של הלוי, שהכירו מקרוב 43 שנה, שתודות לטיפולו המסור, יכולתי להגיע לביצוע המשימה הקדושה שחטלתי על שכמי, ולמשורר האידי החבר המסור והידיד הנאמן, מאיר זימל טקאטש, שסייע בהשגת הסכום שהיה עוד דרוש להש-למת הוצאות ההדפסה. וכן נתונה תודתי למשורר אברהם ברוידס, שחינחני בעצתו ובחדרכתו הנאמנה. כולם יעמדו על התודה והברכה.

יחא ספר זה נר לנשמת הלוי. יחי זכרו ברוך !

י ע ק ב ר י מ ו ן